

سید جمال الدین اسد آبادی بنیان گذار نهضت احیای فکر دینی

دکتر محمد جواد صاحبی

www.ketab.ir

صاحبی، محمدجواد، ۱۳۳۴ - ۱۳۹۸.

سیدجمال‌الدین اسدآبادی بنیان‌گذار نهضت احیای فکر دینی / محمدجواد صاحبی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۴۰۰.

۳۸۴ ص. - (مؤسسه بوستان کتاب؛ ۲۷۷۲) (تاریخ. زندگی‌نامه و خاطرات)

ISBN 978-964-09-2000-8

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتاب‌نامه: ص. [۳۷۷] - ۳۸۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. جمال‌الدین اسدآبادی، ۱۲۵۴-۱۳۱۴ق. ۲. اصلاح طلبان - ایران. ۳. اسلام - تجدید حیات

فکری. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ب. عنوان.

۹۵۵ / ۰۷۵۰۹۲

DSR ۱۴۴۳

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۷۵۳۸۱۵۶

۱۴۰۰

www.ketab.ir

■ موضوع: زندگی‌نامه و خاطرات (تاریخ)

■ گروه مخاطب: تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۷۷۲

مسلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۷۶۷۳

بوستان کتاب

سید جمال الدین اسدآبادی بنیان‌گذار نهضت احیای فکر دینی

• نویسنده: دکتر محمدجواد صاحبی

• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب

• لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

• نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۷ • شمارهگان: ۵۰۰ • بها: ۷۳۰۰۰ تومان

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر محقق به مؤسسه بوستان کتاب است
Printed in the Islamic Republic of Iran

♦ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفاییه)، ص ب ۹۱۷/۳۷۱۸۵، تلفن: ۷-۳۷۷۴۲۱۵۵، نمابر: ۳۷۷۴۲۱۵۲، تلفن پخش: ۳۷۷۴۳۴۲۶

♦ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)

♦ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، پلاک ۹۵۱، تلفن: ۶۶۹۶۹۸۷۸

♦ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۳۲۲۳۳۶۷۲

♦ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۲۲۲۰۳۷۰

♦ فروشگاه شماره ۵ (رنگین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، نیش خیابان ارم، تلفن: ۳۷۷۴۳۱۷۹

اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۱۰۰۰۲۱۵۵ و یا ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکاری که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب و سرویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستار: زهرا صفری
- اصلاحات حروف نگاری: منا جمیل‌پور، معصومه حسینی‌مجرد و حسین محمدی • صفحه‌آرایی: سبکینه ملازاده و احمد مؤتمنی
- نمونه‌خوانی: جواد عروجی • کنترل فنی صفحه‌آرایی: سیدرضا موسوی‌منش
- مدیر گروه هنری: مسعود نجابتی • طراح جلد: محمود هدایی • اداره آماده‌سازی: حمیدرضا تیموری
- اداره چاپخانه: مجید مهدوی، ناصر منتظری و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی

رئیس مؤسسه
محمدباقر انصاری

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۱	• از کودکی تا بزرگسالی
۱۱	کودکی
۱۳	تحصیل در حوزه قزوین
۱۴	حرکت به سوی تهران
۱۶	به سوی حوزه نجف
۱۹	• از سیاحت تا سیاست
۱۹	سیاحت و زیارت
۲۲	اقامت در افغانستان
۲۵	در سرزمین شعر و عرفان
۲۷	مراجعت به افغانستان
۳۰	هجرت به هندوستان
۳۳	سیری در مصر
۳۵	• از اندیشه تا عمل
۳۵	جهاد علمی در سرزمین عثمانی

۳۷	رقابت شیخ عثمانی با سید
۴۱	سفری دوباره به مصر
۵۱	سید و فراماسونری
۵۴	تأسیس حزب وطنی
۶۳	واکنش استعمار و استبداد
۶۹	تلاش‌های فرهنگی و سیاسی در هند
۸۴	سید و مکاتب عصر جدید
۸۹	سیدجمال‌الدین و غرب‌زدگان
۹۸	عبور از کانال سوئز
۱۰۷	• از شرق تا غرب
۱۰۷	اقامت در لندن و پاریس
۱۰۸	سید و هنر متعهد
۱۱۶	دوستان مصری
۱۱۸	اسلام و علم
۱۲۸	سید و قیام مهدی سودانی
۱۳۲	سید و سلاح قلم
۱۳۳	مبارزه با استعمار خارجی
۱۳۶	۱. دمیدن روح پرخاشگری و جهاد
۱۴۳	۲. مبارزه با خودکامگی مستبدان
۱۴۷	۳. مسلمانان و علوم جدید
۱۴۹	۴. شناساندن اسلام ناب
۱۵۰	۵. پاسخ به شبهات
۱۵۳	۶. مبارزه با غرب‌زدگی

فهرست مطالب

۱۵۷	۷. اتحاد اسلام
۱۶۷	۸. اخلاق اسلامی در عروة الوثقی
۱۷۳	گزارش‌هایی از زادگاه
۱۷۵	گفت‌وگوهای سیاست‌مداران انگلیس با سید
۱۸۹	• طلوع دوباره از غرب
۱۸۹	بازگشت به ایران
۲۰۲	سفر به روسیه
۲۱۴	دیداری دوباره از ایران
۲۱۸	سیدجمال‌الدین و علمای تهران
۲۲۰	اخراج سید از ایران
۲۳۰	اخراج از وطن
۲۳۸	اضطراب شاه از اخراج سید
۲۳۹	از تهران تا کرمانشاهان
۲۴۹	• سیاست و دیانت
۲۴۹	از خانقین تا بغداد
۲۵۲	سید و میرزای شیرازی
۲۵۵	علمای دینی در برابر امتیازات استعماری
۲۶۲	سید و واقعه رژی
۲۷۸	استفاده از پایگاه روحانیت
۲۸۷	از بصره به اروپا
۲۹۱	• از آسیا تا اروپا
۲۹۱	کوشش‌های مطبوعاتی سید در انگلیس
۲۹۹	نامه به ملکه انگلیس

سید جمال‌الدین اسدآبادی بنیان‌گذار نهضت احیای فکر دینی

۳۰۴	وحشت شاه و دولت
۳۱۱	تکفیر، تطمیع، تهدید
۳۲۵	● غروب در مشرق
۳۲۵	آخرین سفر
۳۲۷	گزارش‌هایی از سیرت و صورت او
۳۴۰	برنامه‌های اصلاحی سید در عثمانی
۳۴۷	حکم اعدام شاه
۳۵۱	گروه سه نفری
۳۵۶	قتل شاه ایران
۳۶۵	ترس سلطان و بی‌حد آن
۳۷۱	آخرین پیام
۳۷۲	فرجام زندگی
۳۷۷	کتاب‌نامه

مقدمه

رشد و شکوفایی تمدن نوین باختر و هجوم نظامی، سیاسی و فرهنگی کشورهای اروپایی بر شرق اسلامی در آغاز قرن نوزدهم میلادی، واکنش افراد و گروه‌های روشن فکر مسلمان را برانگیخت و آنان را به بازیابی هویت فرهنگی و ملی خویش واداشت. مبارزه با استعمار خارجی، ستیز با امتیاز داخلی، در انداختن طرحی نو برای اصلاح جامعه اسلامی، زدودن پیرایه‌ها و بلاگشت به گوهر دین، روشن کردن موضع اسلام در برابر علوم جدید، از عناوین مهم برنامه پیش‌گامان این جنبش بود.

این تکاپوها که به «نهضت احیای فکر دینی» نیز مشهور شده، با نام سیدجمال‌الدین اسدآبادی پیوند خورده است.

زندگی و اندیشه سیدجمال‌الدین علاوه بر اهمیت بسیار برای تاریخ و فرهنگ عصر جدید که نمی‌توان آن را نادیده انگاشت، از جاذبه ویژه‌ای برخوردار است و همین ویژگی، سبب پیدایی آثار فراوانی شده است، از جمله خاطر نگارنده این سطور را از اوان جوانی به خود معطوف داشته و حاصل این دل‌مشغولی، انتشار چند مقاله و رساله در حدود چهل سال پیش شده که

با توجه به تجدید چاپ آن آگاهی‌ها اکنون به برکت اسناد جدید، تکمیل و اصلاح شده و به گونه‌ی حاضر تنظیم و نگارش یافته است.

آنچه نویسنده را بر این کار واداشته، گزارش‌های ناتمام و تحلیل‌های خام و گاه غرض‌آلودی است که پیاپی پراکنده شده است؛ هرچند پژوهش‌های پیرارج و سودمندی نیز در این باره به چاپ رسیده و نویسنده نیز از آن‌ها بهره گرفته است. به هر حال خواننده با مطالعه‌ی کتاب حاضر، خود داوری خواهد کرد که تفاوت آن با آثار دیگر تا چه اندازه است.

نگارنده در این مجموعه بر آن بوده است تا گزارش کاملی از شرح حال، آثار و افکار این مصلح مسلمان را در اختیار خواننده قرار دهد. از این رو همه گزارش‌های معتبر را گردآوری کرده و از میان آن‌ها دقیق‌ترین اقوال را برگزیده و با پرهیز از تکرار، طبق تقویم تاریخ، سامان داده است. به همین جهت، این کتاب با حجم کم خود در مقایسه با آثار مشابه، حاوی آگاهی‌های گسترده‌تری است.

گزارشی دقیق و فشرده از اندیشه‌های سید را، که با مطالعه‌ی آثار او صورت پذیرفته، می‌توان از دیگر ویژگی‌های این پژوهش به شمار آورد. با وجود همه‌ی کوشش و دقتی که در تحقیق و نگارش این اثر به کار گرفته شده، بر این باوریم که کاستی‌ها هنوز بسیار است و زدودن آن‌ها جز با هدایت پژوهشگران دُرست‌اندیش، ممکن نمی‌شود.

از همه عزیزان و بزرگوارانی که برای به سامان رسیدن این اثر کوشش کرده‌اند، خاصه از کارکنان محترم مؤسسه بوستان کتاب سپاس گزارم.